

nie zgładzi”), ani nawet upływ czasu. Wiersz kończą zagadkowe słowa: Powiedz, czyś ty naprawdę była, / bo ja jestem...”. Można je odczytać następująco: Ciebie nie ma, brak ten jest dojmujący; myśl o Tobie towarzyszy mi stale, tak że cały jestem już tylko bólem i cierpieniem. Poeta składa hołd swej córce, mówiąc o osobie, która była dla niego całym światem i którą darzył ogromnym uczuciem.

W innych tekstach literackich twórcy oddają cześć zmarłym przez eksponowanie ich zalet, talentów, ale także – przez przedstawianie samej straty i uczuć tą stratą wywołanych. Kontekstami mogą być *Treny* Jana Kochanowskiego, *Matka odchodzi* Tadeusza Różewicza. Odrębną grupę utworów stanowią przedstawienia śmierci bohaterów. Są one skupione na prezentacji ich dokonań i odwagi. Celem tych utworów jest bowiem nie tylko uczczenie pamięci zmarłego, lecz także danie przykładu żywym.

Podsumowanie: Cykl Władysława Broniewskiego należy do tej pierwszej tradycji. Poeta przedstawił w nim w sposób artystyczny, a jednocześnie bardzo ludzki ból istnienia, którego doświadczył po śmierci córki.

■ Zadanie 4.

Na podstawie wiersza Adama Zagajewskiego *Miasto w którym chciałabym zamieszkać* i innych tekstów literackich omów różne kreacje i funkcje przestrzeni miejskiej.

Adam Zagajewski

Miasto w którym chciałbym zamieszkać

To miasto jest ciche o zmierzchu,
gdy blade gwiazdy budzą się z omdlenia,
i głośne w południe głosami
ambitnych filozofów i kupców,
którzy przywieźli ze wschodu aksamit.
Płoną w nim ognie rozmów,
ale nie stosy.
Stare kościoły, omszałe kamienie
dawnej modlitwy, są w nim jak balast
i jak rakietka kosmiczna.
To jest miasto sprawiedliwe,
gdzie nie karzą obcych,
miasto szybkiej pamięci
i powolnego zapomnienia,
tolerujące poetów, wybaczące prorokom
brak poczucia humoru.
To miasto zostało zbudowane
według preludiów Chopina,
wzięło z nich tylko smutek i radość.
Niewielkie wzgórza otaczają je
szerokim pierścieniem; rosną tam
polne jesiony i smukła topola,
sędzia pośród narodu drzew.
Wartka rzeka, płynąca przez śródmieście,
szepcze w dzień i w nocy
niezrozumiałe pozdrowienia
od źródeł, od gór, od błękitu.

(*Pragnienie*, Wydawnictwo a5, Kraków 1999)

Przykładowa realizacja

Wprowadzenie: Miasto jest przestrzenią, w której mieszka wielu ludzi. W związku z tym charakteryzuje się gęstą zabudową, silnie rozwiniętą siecią komunikacji miejskiej, nagromadzeniem budynków

użyteczności publicznej i miejsc pracy. To przestrzeń głośna i niespokojna, wymuszająca szybkie tempo życia, ruch, aktywność. Człowiek żyje w mieście raczej anonimowo, wtapia się w tłum, gubi się jako jednostka. Z drugiej strony miasto jako przestrzeń wspólna dla wielu osób sprzyja tworzeniu więzi i współdziałaniu, rodzi ciekawość drugiego człowieka, wymusza uznawanie praw innych.

Rozwinięcie: Przestrzeń miasta ukazana w wierszu Adama Zagajewskiego jest trochę jak z bajki – już samo użycie trybu przypuszczającego w tytule wskazuje na to, że utwór odnosi się do miasta idealnego, upragnionego. Podmiot liryczny ukazał wymarzone miasto przez wskazanie kilku walorów tego miejsca, takich jak: „ciche o zmierzchu”, otoczone łagodną przyrodą, zamieszkałe przez „filozofów i kupców”, poetów i proroków, tolerancyjne („Płoną [...] nie stosy”). Jest to przestrzeń, gdzie człowiek w pełni się urzeczywistnia: „stare kościoły” są czymś, co łączy człowieka z ziemią („jak balast”) i z niebem („jak rakietą kosmiczną”). Utwór przedstawia więc miasto niezwykle, piękne i bliskie człowiekowi. W takim miejscu twórczość poetycka (można ją rozumieć jako metonimię wszelkich działań artystycznych) jest rozumiana i doceniana. Mieszkańcy tej przestrzeni, jak również samo miejsce (zabieg uosobienia) kultuwają pamięć przeszłości („miasto powolnego zapomnienia”). Jednocześnie są to ludzie ciekawi nowości („ambitni filozofowie”, kupcy), ceniący otwartą, nieskrępowaną wymianę poglądów („Płoną [...] ognie rozmów”) i tolerancyjni („nie karzą obcych”).

Nasuwa się pytanie, czy poeta przedstawia miasto wymarzone, idealne, nieistniejące, czy też kreśli zapamiętany obraz miasta dzieciństwa lub młodości. Łącząc tekst z biografią Adama Zagajewskiego, można przypisać zalety tego nienazwanego miasta Lwowowi, w którym poeta się urodził. Wiele cech przestrzeni miejskiej ukazanej w wierszu odpowiada temu, co wiemy o przedwojennym Lwowie.

Z drugiej strony z biografii autora wiemy też, że tamtego Lwowa nie może on pamiętać – niedługo po jego urodzeniu rodzina została przesiedlona do Polski i zamieszkała w Gliwicach. Żywy obraz przedwojennego Lwowa istniał zapewne w pamięci rodziców poety. Być może wiersz Zagajewskiego traktuje zatem o mieście mitycznym, odrealnionym, wyidealizowanym przez tęsknotę i marzenie.

Temat i utwór odsyłają do innych literackich kreacji miasta. Wybór tekstów jest tu ogromny – oto tylko niektóre: *Ojciec Goriot* Honoriusza Balzaka, *Lalka* Bolesława Prusa, *Zbrodnia i kara* Fiodora Dostojewskiego, *Ludzie bezdomni* Stefana Żeromskiego, *Sklepy cynamonowe* Brunona Schulza, *Ziemia obiecana* (powieść Władysława Stanisława Reymonta i ekranizacja Andrzeja Wajdy), *Do krytyków* Juliana Tuwima, *But w butonierce* Brunona Jasieńskiego, *Gmachy* lub *Dachy* Juliana Przybosa.

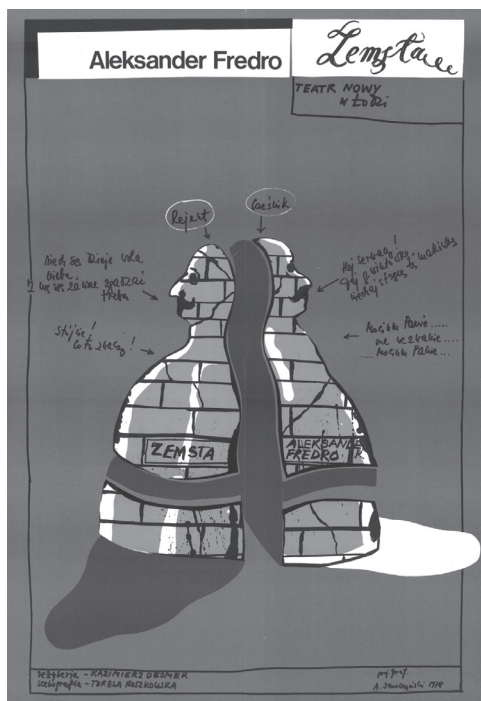
Podsumowanie: Autorzy XIX i XX w. często podejmowali temat miasta. Jedni postrzegali miasto jako potwora, który wywiera destrukcyjny wpływ na ludzką psychikę. Inni byli zafascynowani miejskim dynamizmem i możliwościami, jakie życie w mieście otwiera przed człowiekiem. W wielu tekstach przestrzeń miejska wywiera znaczący wpływ na losy bohaterów, a niekiedy samo miasto staje się samodzielnym bohaterem utworu. Adam Zagajewski pokazał, że można mówić o tej tętniącej życiem przestrzeni w sposób poetycki i nadać jej cechy idealne.

■ Zadanie 5.

Jakie odczytanie *Zemsty* Aleksandra Fredry odnajdujesz w zapowiadającym sztukę plakacie teatralnym? Omów zagadnienie, wykorzystując znajomość utworu.

Przykładowa realizacja

1. Podstawową rolą plakatu teatralnego jest zwrócenie uwagi potencjalnego widza na zapowiadany spektakl. Plakat Andrzeja Smoczyńskiego ma zainteresować nowym wystawieniem sztuki Aleksandra Fredry *Zemsta*. Wyraźnie nawiązuje on do słynnych postaci głównych bohaterów: Cześnika i Rejenta, skłóconych o mur graniczny. Zarysy sylwetek postaci zostały wypełnione rysunkiem ceglano-mur. Postaci są odwrócone do siebie tyłem, a mur, który tworzą ich ciała, jest rozdarty pionowym pęknięciem. Środki te wyraźnie sugerują, co jest przedmiotem sporu. Plamy bieli i czerwieni wypełniające kontury postaci zapowiadają, że będziemy się obracali w kręgu spraw polskich, a dokładniej – konfliktów dzielących Polaków.

Andrzej Smoczyński, plakat do przedstawienia *Zemsta*, reż. K. Dejmek, Teatr Nowy w Łodzi, premiera: 14 września 1978 (reprodukcja barwna znajduje się na przedostatniej stronie okładki)

Utwór Fredry jest komedią, toteż figury bohaterów są niezdarne pochylone, naszkicowane w sposób uproszczony i zabawnie przerysowane. Dodatkowo widzimy je profilu – nie patrzą na nas, to my je obserwujemy i śmiejemy się na ich widok. Zieleń tła dodatkowo podkreśla, jaki nastrój będzie dominował na scenie.

2. Plakat zawiera zawsze pewne sygnały dotyczące tego, jak reżyser odczytał klasyczny tekst sceniczny.

a) Postaci przedstawione na plakacie są podwójnie pięknięte: nie tylko pionowo, ale też poziomo. Może to sugerować, że ich sceniczne kreacje nie będą jednoznaczne. Świadczą o tym także dodatkowe sygnały niejednoznaczności. Na przykład nad głowami postaci unoszą się delikatne elipsy, które w pierwszej chwili wyglądają jak aureole, ale przy bliższym przyjrzeniu się dostrzegamy, że są to podpisy z imionami bohaterów.

b) Figury wcześniej stanowiły całość, lecz ta całość się rozpada. Rzucają one coś w rodzaju cieni, ale każdy z nich – jakby jeden na przekór drugiemu – ma inny kolor i pada w innym kierunku. Jedna postać nie istnieje bez drugiej, lecz nie są też w stanie żyć ze sobą.

c) Sylwetki są pokraczne – to kadłubki bez nóg, niemogące utrzymać się w pionie. Można się spodziewać, że postaci te będą ukazane na scenie w sposób groteskowy. Są zabawne i zarazem trochę straszne – każda jest podzielona na części jak cięciem szabli.

d) Na plakacie wykorzystano głównie chwyt graficzny – postaci zostały naszkicowane w sposób uproszczony, obwiedzione grubym konturem. Wrażenie szkicowości podkreślają podpisy i strzałki (imiona postaci, charakterystyczne powiedzenia). Zabiegi te można zinterpretować jako zaproszenie widza do dyskusji nad *Zemstą*. W przedstawieniu – domyślamy się – nic nie będzie ostatecznie rozstrzygnięte, rozważane będą różne rozwiązania.

e) Nowoczesna konwencja plastyczna wykorzystana przez twórcę plakatu wyraźnie zapowiada, że także przedstawienie będzie się posługiwało nowoczesnymi środkami wyrazu. Raczej nie należy się spodziewać realistycznego spektaklu, który z pietyzmem będzie się starał odtworzyć klimat epoki.

Podsumowanie: Plakat pragnie zainteresować widza inscenizacją sztuki z klasycznego repertuaru polskiej sceny narodowej. Adresowany jest do tych, którzy są zainteresowani nowym odczytaniem znanego dzieła i chcieliby podjąć z nim dyskusję.

■ Zadanie 6.

W jaki sposób grzecznościowe formy językowe wpływają na relacje międzyludzkie? Przedstawiając swoje zdanie, odwołaj się do przytoczonego fragmentu tekstu Małgorzaty Marcjanik oraz do pojęcia sytuacji komunikacyjnej, a także przytocz odpowiednie przykłady językowe (inne niż podane w załączonym tekście).

Małgorzata Marcjanik Grzeczność językowa

Grzeczność jest społecznie akceptowaną grą, w którą „gramy” z innymi członkami grup społecznych przez całe życie. Nieumiejętne prowadzenie tej gry czy nieznanostwo jej zasad skazuje człowieka na miano osoby niewychowanej, bez kultury osobistej, czy – używając nacechowanych negatywnie określeń – gburą, prostaka, chama. Jest to miano społecznie bardzo dolegliwe – skutkuje często ostracyzmem towarzyskim, a nawet społecznym wykluczeniem. W stosunkach zawodowych zaś – brakiem skuteczności działań nie tylko komunikacyjnych.